

stelijk derden tevens gere-, Gods voor en ze ening in de anders Voord in ze nheid in de ndere f hun rs der e taak idiken. erk te in de ing te u. In drie onken gein- Kerk eigen- en en in ijs te ft ge- helen rkan, tot de school leven ot het in der Over- had e vor- erden op dit 1 aan- maar erheid

het zoogenaamde «beginfel» van de eigen opleiding, nimmer door onze Gereformeerde vaders is gesteld, maar veeleer verworpen is, tóch is het evenzeer duidelijk, dat in onze dagen de taak om voor deze Scholen te zorgen, niet meer aan de Overheid kan worden overgelaten. Het standpunt door onze Vaders ingenomen, was volkomen juist, zoolang de Overheid professie deed van de Gereformeerde religie, daarom er voor zorgde, dat hare scholen een Gereformeerde karakter droegen, en zoo van deze Scholen de mannen konden komen, die de Kerk als goede en trouwe Dienaren uit haar hand kon ontvangen. Maar thans, nu de Overheid in ons land geen professie meer doet van de Gereformeerde religie en het karakter van de Overheidsscholen geen waarborg meer aanbiedt, dat de studenten uit deze Scholen voortgekomen, met de belijdenis der Kerk instemmen, moet de vraag wel opkomen, *op wie thans de verplichting rust om voor het onderhouden dezer Scholen te zorgen.* Op die vraag zullen we in een volgend artikel het antwoord trachten te geven.

DR. H. H. K.

Leestafel.

I. J. BAVINCK, DE HEIDELBERGSCHE CATECHISMEUS IN 60 LEERREDENEN VERKLAARD. Tweede druk. Kampen — J. H. Kok — 1913.

Ten vorigen jaare heeft men ook in onze kerken het 350-jarig bestaan van den Heidelbergischen Catechismus herdacht.

En men heeft dat met opgewektheid gedaan, want dit niet minder veel gelezen dan veel geprezen leerboek mag zich nog altijd verheugen in de liefde van het gereformeerde kerkvolk.

Ik weet door vrij langdurige ondervinding, wat genot aan het bepreken van dit, de leer en de levenspraktijk van het Christendom even summierlijk als helder uiteenzettend, leerboek verbonden is. Ik ben ook niet geheel onbekend met de rijke literatuur uit vroeger en later eeuw over onze HEIDELBERGER en heb nog steeds dankbare herinnering aan veel, wat mij in die literatuur bij het maken van mijn Catechismuspreeken zoo uitnemende diensten heeft bewezen.

Daarom zou zeker ook, indien ik haar toen gekend had, deze verklaring van den Heidelbergischen Catechismus van nu wijlen Ds. J. BAVINCK hebben behoord.

Maar zij kwam eerst in het licht in 1903 toen ik geen catechismus-preeken meer maakte. Dat de, zoolals de heer Kok zegt, «grootste eerste opjage al zeer spoedig was uitgevonden» en nu, na nog geen tien jaren, een nieuwe druk noodig is, moge voor een deel zijn toe te schrijven aan sympathie voor den opsteller, van wiens innemende persoonlijkheid en wel doordachte en daarbij toch zoo gemeenschappelijke woorden zulk een machtige bekoring uitging op zijn KAMPEN-gehoor en dus ook op de talrijke genemities van studenten, later als predikanten in onze kerken opgetreden, — voor een zeker niet minder groot deel is dit toe te schrijven aan het gehalte van het werk zelf.

Want dit gehalte is voortreffelijk. Ds. BAVINCK had zijn Catechismus-lief en was zoo geheel doorgedrongen in den geest van dit leerboek.

«Ond mocht dit leerboek zijn», zoo schreef hij in 1903 toen hij als emeritus te AMSTERDAM zijn welverdiende rust genoot, — «verouderd is het toch niet. Gedurende al de jaren van zijn bestaan is het door duizenden bij duizenden hoog geacht. Wie kan de schare tellen voor wie het in de hand des Heeren ten eeuwigen zegen is geweest?»

En, om het dus ten eeuwigen zegen te doen worden, heeft hij door de, blijkbaar geen studie sparende en steeds den ernst van zijn taak in het oog houdende, heilvolle bewerking der catechetische leerstof, zich getoond een mede-arbeider Gods te willen zijn.

Van dezen tweeden druk, die in 20 afleveringen compleet zal wezen, zijn thans de eerste tien en daarna de laatste twee van het boek verschenen. De uitgever Kok gaf hierbij een smakvollen stempleland.

Ik ben het goed eens met wat van deze verklaring de *Groninger Kerkbode* schreef: «Nauwkeurigheid van uitlegging, trouwhartige vermaning, eenvoud van toon en geestelijke zalving maken dit werk tot een leetuur van vertroostende en opbouwende kracht, bijzonder geschikt voor hen, die de samenkomsten der gemeente om een of ander reden moeten verzuimen».

Alleen zou ik er nog aan willen toevoegen: en ook bijzonder geschikt bij de voorbereiding tot de catechismus-prediking.

2. G. WISSE, TEN DISCH GELEID. Kampen. J. H. Kok. 1914.

Een innig en teer geschreven Avondmaalboekje, waarin de betekenis van des Heeren Disch klaar en duidelijk wordt uiteengezet en waarin de avondmaalsganger veel leiding en besturing kan vinden. Dienstig voor wie in deze dagen Geloofsbelijdenis doen en dus voor het eerst tot den disch des Heeren naderen.

De bedoeling van den geachten schrijver is dan ook, blijkens een der eerste bladzijden, waarop gedrukt staat:

TER GEDACHTENIS

aan

.....

bij gelegenheid zijner

.....

Geloofsbelijdenis

.....

Predikant

.....

den 19 ..

het boekje als herinnering aan de openbare belijdenis te doen strekken. Maar het kan, zoolals Ds. WISSE schrijft, ook dienstig zijn voor hen, die reeds langer het gewichtvolle voorrecht bezitten van tot het Avondmaal te zijn toegelaten. En dat kan het zeker, doordat het tot beproefend zelfonderzoek leidt en vertroostende bevestiging schenkt.

3. J. D. V. D. VELDEN, dienaar der Woorden bij de Geref. Kerk van Kralingen. DE LEEDEREN HANDBAALOTHI. Zestien Leetredenen. Kampen — J. H. Kok — 1913.

«Aangezicht om de leetredenen, achtereenvolgens over de Handbaalothi psalmen gehouden, in druk te geven, voldoe ik met eenigen schroom aan dit verzoek».

Wellicht zal iemand bij deze mededeeling, waar Ds. V. D. VELDEN zijn Ds. LEZER HEIL! mee begint, denken: «jawel! dat kennen we!»

Wanneer hij echter, zoolals ik, met deze zestien leetredenen nader kennis heeft gemaakt en

ook met haar opsteller wat meer bekend is, zal hij dat niet meer zeggen.

Zeker, de door mij aangehaalde woorden van den KRALINGER prediker hebben veel van het *clische*, hetwelk predikanten, die van meening zijn, dat bij hun in druk gegeven preeken zoo'n voorwoordje nu eenmaal onmisbaar is, er in laten afdrucken. Men zou den heer Kok, die aan preeken-uitgeven nog al druk doet, in overweging kunnen geven, dit zetsel dan ook maar te laten staan.

Maar hier is toch meer dan 'n *clische*. Ik kan mij best begrijpen, dat de hoorders van deze leetredenen hun prediker verzoekt hebben ze in druk te geven, want het is goed werk, en wat betreft dien schroom om aan hun verzoek te voldoen, ken ik Ds. V. D. VELDEN genoeg als iemand, dien het, evenmin als mij, aan zelfkritiek op eigen werk ontbreekt, om hem hierin ook maar een oogenblik van aanstellerij te verdenken.

Ds. V. D. VELDEN toont met dezen bundel dat hij preeken kan.

En preeken is ook 'n kunst.

Deze 16 welverzorgde leetredenen over de 15 leedren HANDBAALOTHI mogen er wezen.

Psalm 120—134 worden in deze 16 preeken — van den 130en psalm is, met als thema: HET LIED UIT DE DIEPTE, het 2e deel het onderwerp van de 10e, en met als thema: HET LIED DER VERWACHTING, het 2e deel het onderwerp van de 11e, — zoo behandeld, dat de hoorder, in den weg van een nauwkeurige en bevattelijke verklaring, den zin goed kan leeren verstaan, maar bovendien ook zoo, dat hij er, in den weg van een gezond-mystieke en praktische toepassing, voor hart en hand veel door kan ontvangen.

Onder de verschillende uitleggingen omtrent den zin der uitdrukking: leedren HANDBAALOTHI, staat Ds. V. D. VELDE, en naar het mij voorkomt ook terecht, die van «Bedruktalot» voor.

«Het veiligste is altijd nog», zoo zegt hij op p. 2, «de oude uitlegging, dat deze psalmen, door de feestgangers gezongen werden bij hun opgaan naar de drie hooge feesten te Jeruzalem».

Hieraan uitgaande is hem dan Ps. 120 de zang op weg naar de Godsdienst; bezingt Ps. 121 de bewaking op de reis, terwijl Ps. 122 de reizigers voorstelt met de voeten staande in de poorten van Jeruzalem. Dan volgen de zangen bij gelegenheid van den dienst en den omgang bij en in het heiligdom, en eindelijk zingt Ps. 134 het Afcheidssied.

Ook formeel is deze bundel goed homlieetisch werk, al dunkt mij de voorleefde van den prediker voor 'n ietwat geantikeerde wijze van verdeling — er zijn zelfs verdelingen bij van drie substantieven elk gefolijst met een adjectief — niet geheel onbedenklijk.

Dan, hoe dit zij, ik kan de lezing van dezen bundel preeken waaraan in goede zin, de «zalving» allerminst ontbreekt, ten eerste aanbevelen.

Ik deel de meening van den opsteller, dat zij gevoelig bij de leeskijker kunnen gebruikt, wij zij, hoewel in onderling verband, toch ieder afzonderlijk een afzonderlijk geheel vormen.

En waar zijn Ds. LEZER HEIL! met den dubbel wensch eindigt, dat «menig reiziger naar het Nieuw-Jeruzalem verwikt en gesterkt mag worden door deze bedevaartangen, of anderen laat mogen ontvangen tot het aanvaarden der reis», — daar kan ik hem van harte de vervulling van dien tweerlei wensch toelieden.

G.

Uit de Pers.

Niet zonder betekenis is wat de *Waarheids-vriend* in zijn jongste nummer herinnert omtrent de verklaringen, die in 1851 de hoogleraar Dr. J. H. Scholten te Leiden in zijn *Leer der Hervormde Kerk*, 4e druk, blz. 15 v.v., gaf omtrent de gebondenheid van de predikanten en leden aan de Belijdenis hunner Kerk.

Zie er hier enkele citaten uit, met de opmerkingen der Redactie:

«De Dordtsche verbintenisformule van 1619, betreffende alle artikelen en stukken der leer, had, sedert den vooruitgang der wetenschap gedurende twee eeuwen, hare betekenis verloren.

De formule van 1816 hield die verbintenis op, maar gaf door hare mindere duidelijkheid aanleiding tot misverstand. De synode, in 1835 vruchteloos aangevoerd tot het geven eener andere verklaring, bepaalde in 1841 den zin van het veranderde formulier in die voege: «dat men de leer is toegedaan, die in haren aard en geest het wezen in de hoofdzaken uitmaakt van de belijdenis der Hervormde Kerk».

In deze kerkelijke verklaring is het recht en de verplichting der wetenschap uitgesproken, om de grondbeginselen der kerkelijke leer te onderzoeken, en hierdoor de Kerk in staat te stellen om, bewust en hierdoor van hetgeen zij is en zijn moet, met bezigheid en grondigheid het eigenaardig karakter uit te spreken, dat haar, als Christelijke Kerk, van de Heidenen en Joden, als Protestantische Kerk, van de Roomsche-Katholieken, en als Gereformeerde Kerk van de Doopsgezinden, Lutherischen en Remonstranten, kenmerkend onderscheidt».

Wanneer Prof. Scholten deze woorden neerschreef in § 3 «belangrijk van het onderzoek, in betrekking tot de Nederlandse Hervormde Kerk onder dagen», dan laat hij er in *klein letter* gedrukt, als verklaring en nadere uiteenzetting dit opvolgen: «Zien Kerk zonder belijdenis. Hare overtuiging uit te spreken en de beginselen vast te stellen tot wier erkenning ieder lid gehouden is, is een recht, dat aan elke maatschappij behoort, en niet de verlossing daarvan zou de Kerk haar karakter als godsdienstige vereniging met de daadopheffen.

Meent iemand, dat het algemeene en formele beginsel, dat in het gemeenschappelijke streven naar waarheid gelegen is, voldoende kan zijn ter vestiging van den kerkelijken band, ook zonder dat eenig resultaat uitgesproken wordt, bij vergeet, dat de Gereformeerde Kerk eene Christelijke Kerk is, die met de erkenning of verworping van sekere positieve grondwaaarden staat of valt.

De Christelijke Kerk is eene godsdienstige vereniging — hoe nu derhalve de ontkenning van God, al ware zij ook de uitkomst van het gemeenschappelijke streven naar de Waarheid, in haren boezem een plaats kunnen vinden?

De Christelijke kerk is eene godsdienstige vereniging, die zich ten doel stelt, om God te dienen naar het woord, het voorbeeld, en den geest van Jezus Christus — hoe zou het derhalve mogelijk zijn, dat zij ook Heidenen en Joden, die Christus verworpen, indien zij slechts verklaarden naar de waarheid te zoeken, onder hare leden opnam?

De Gereformeerde Kerk heeft dus als Christelijke ook zoo, ook als Protestantische en in nog engeren zin als Gereformeerde kerk bepaalde grondbeginselen, waardoor zij zich van andere, zoowel godsdienstige als maatschappelijke, verenigingen kenmerkend onderscheidt.

Het recht haar te bewijzen om die grondwaaarden uit te spreken en van de getrouwe belijdenis er van de toetreding leden haar leden afhankelijk te stellen, ware ongerijmd.

Diensvolgens was de Nederlandse Hervormde Kerk in haar recht, toen zij op verschillende Synoden, te Armentiers in 1563, te Antwerpen in 1566, te Wezel in 1568, te Emden in 1571, te Dordrecht in 1574, en 1578, te Middelburg in 1581 en 1591, te 's Gravenhage in 1586, te Veere in 1610, de ge-

loofsbelijdenis van Guido de Brès en den Heideb. Catechismus voor de afbreuking van haar geloof verklaarde, en op de Synode te Dordrecht in 1618 en 1619 haar grondbeginsel — «Gods soevereiniteit en vrije genade, de eenige grond der zaligheid» — tegen de volgers van Arminius uitsprak en handhaafde.

Hiermede wordt in het algemeen aan een Kerk het recht toegekend om hare beginselen uit te spreken en, op grond daarvan, hare geloofsbelijdenis voor hare leden en leeraars verbindend te verklaren.

Op blz. 22 en 23 laat Prof. Scholten er nog op volgen:

«De Dordtsche Synode had het recht om de belijdenis der door haar vertegenwoordigde Kerk, welke dan ook, te handhaven».

«Op de later levende Kerk rust de dure verplichting, om, van tegenwoordigheid in hare belijdenis zich bewust geworden, uit hare belijdenis te verwijderen al wat, zonder verlossing van hare eigene grondbeginselen, niet kan aangenomen worden» (blz. 22).

En dan verder:

«Wij geven toe, dat geene instemming met enige geloofsbelijdenis iets beteekenen kan zonder eene geheele instemming met haren inhoud, onder voorbehoud».

In zoverre was de Dordtsche Synode gerechtigd de onderteekening der formulieren te verlangen, omdat (quia) men ze overeenkomstig achtte met Gods Woord».

De hierop volgende herinnering van de Redactie aan hetgeen in 1841 plaats greep, is niet minder interessant:

Het is de Synode van 1841 geweest, die voor 't eerst gesproken heeft van *geest en hoofdzaken* van de belijdenis der Hervormde Kerk.

Toen zij gevraagd werd of de propositieformule van 1816 geheele instemming eische met alles wat in de belijdenisschriften voorkomt, werd dit door de Synode ontkend.

Het behoort zoo antwoordde zij aan de vragers, «tot de betrekkelijke volkomenheid van het tegenwoordige formulier, dat het zelve niet, gelijk het voormalige van 1618 — 19, van den onderteekenaar de overeenstemming vordert met al de artikelen en stukken der leer in de symbolische boeken voorkomende, als in alles met Gods Woord overeenkomstig».

De Synode van 1841 ging bij deze verklaring van de veronderstelling uit, dat de *feitelijke opstellers* der formulieren zich nu en dan vergist, «men hield gedacht of zich niet gebrek uitgedrukt hebben en verklaard op grond daarvan «dat het zelve niet naar buiten toe, maar in het gemeenschappelijke van de symbolische schriften te verschillen».

Die dus *afspraken* van de belijdenisschriften waren — dat was zoo ongeveer de bedoeling — de echt-gereformeerde!

Hiermede werd door het hoogste kerkelijk bestuur (met welk recht, vragen we?) de onderteekening van de propositieformule in den zin van *geest* (omdat) ter betuiging van instemming met alle artikelen en stukken der leer, omdat ze met Gods Woord overeenstemmen — vernietigd.

Alles werd toen eigenlijk op losse schroeven gezet, maar nu ieder voor zichzelf maar moest uitmaken of hij met dit of dat leestuk, in de belijdenis verrat, instemde of niet.

Toch bedoelde men dat niet.

Althans men zeide dit niet te bedoelen. Prof. H. J. Rozaars schreef: als de verbintenis der proponenten tot een eenvoudig *quodcumque* (in soever) beperkt wordt, dan moet zulk een *gereformeerde* verklaring van instemming met de Kerk-kerke genoemd worden *altes* bedoelend en als een loutere formaliteit, als een holle klank, *geenszins* verwaande in *reine* *belijdenis* (Hedendaagsch Kerkregt Deel II blz. 134).

De Synode van 1841 begreep dit ook. Zij oordeelde «dat de oude en vaste grondslagen der Gereformeerde Kerk bij de tegenwoordige Kerkinstelling op geenerlei wijze zijn losgerukt en vernietigd, dat het met het gevoelen van hare commissie, «dat het tegenwoordige formulier, al vordert het ook geene instemming met den gansen inhoud der belijdenisschriften, zich echter niet vergenoegt met de aankleving van deze of geene waarheid daarin verrat, maar in het algemeen, de leer, die in deelve voorkomt, gelijk die in haren aard en geest het wezen en de hoofdzaken uitmaakt van de belijdenis der Hervormde Kerk, door den leeraar der Kerk wil aangenomen hebben».

Wat dus de hoofdzaken en het wezen van de belijdenis der Hervormde Kerk — van de drie Formulieren van Eenigheid — was, dat moest onderscheid en aangenomen en geleerd worden.

En Prof. Scholten zegt op blz. 39 van de *Leer der Hervormde Kerk* Deel I: «Het was de bedoeling der Synode niet, om met de woorden aard en geest, wezen en hoofdzaken, de deur voor subjectieve wilkeur te openen, zodat het aan ieder zou vrijstaan, voor wezen en hoofdzaken te doen gelden, wat hem goeddecht — maar wel degelijk om hetgeen naar den geest en de beginselen der opstellers als het wezen en de hoofdzaken der Gereformeerde leer kan dus eerst beantwoord worden na een voorafgaand onderzoek naar de beginselen en grondstellingen, die door de opstellers der belijdenisschriften in de symbolische boeken der Kerk uitgesproken en door de Hervormde Kerk en hare leeraars beleden zijn».

Er wordt dus mee bedoeld «dat volgens den geest der opstellers en volgers den geest der Hervormde Kerk zelve voor het wezen en de hoofdzaken der Kerk te worden is».

Wie dit nu toetst, zal o. i. ook moeten toestaan, dat zoodat iemand persoonlijk bevestigd is, om te verworpen wat hij wil. Maar dat, waar de opstellers de leer in haar geheel tot het wezen der belijdenisschriften hebben gemaakt, 't welk de Kerk zelve heeft erkend en overgenomen en beleden, nu ook de Kerk zelve alleen, in wetlige vergadering saamkomend, over die leer te oordeelen heeft en heeft te bepalen, wat het wezen en de hoofdzaken der symbolische geschriften is. Waarbij het weer gaat om het wezen en het beginsel der Hervorming, door Calvin c. a. voorgestaan en beleden, onder toetzing en centrale van Gods Woord.

De ouderen onder ons zijn van deze dingen wel op de hoogte. Voor de jongeren daarentegen is zulk een herinnering verre van overbodig.

Men ziet er telkens opnieuw uit, hoe volstrekt onhoudbaar zelfs kerkrechtelijk de positie is, thans bijna allerwegen door de Moderne theologen en belaa ook door enkele Katholischen, ingenomen.

Ook hier ziet men weer den dubbelten zegen van de Doleantie.

Op eigen erf staan we thans conform den eisch van recht en wet. En dank zij de Doleantie is er een weeropwaking van het geloof onder vaders in de Hervormde Kerk gekomen, die de steunste verwachting van vóór 30 jaar verre te boven gaat.

Dr. A. K.

GEMENGD NIEUWS.

De Chinese premier voor de religie. Volgens het *Algemeen Zendingstijdschrift* heeft een redacteur van de *Peking Gazette* een onderhoud met den eersten minister van China gehad, waarin deze staatsman verklaarde grooten eerbied te hebben voor godsdienstige menschen. Maar hij achtte het onmogelijk, in China politiek te gebruiken om het Confucianisme tot een te brengen.

«Staat en religie zijn geheel verschillende dingen die men niet met elkander vermengen mag. De Godsdienst van Jesus, die leert dat men zijn naaste moet liefhebben als zich zelve, en de religie van Boedha, die zegt dat er zelfs medegevoel moet gekoesterd worden voor reddeleze dieren, zijn leerings van verlichte mannen. Zij zijn in staat menschen te leiden, daarom moet men geen onderscheid tusschen die religien maken. Bovendien zou het verkeerd zijn, in de gegeven omstandigheden het Confucianisme tot staatsgodsdienst te verheffen; dit zou slechts verdeeldheid werken. Maar toch hangt de vooruitgang van een natie van de religie af, ik geloof dat religie noodzakelijk is en heb alle eehing voor de standvastigheid van leden der Christelijke secten». Voor deze laatste bewering haalde de premier een treffend voorbeeld aan, waartoe hij afleidde, dat als men een volk wil dat weerdzaam vermogen bezit, men Christenen niet kan misen».

Maar met dat al stelt de eerste minister van China het Christendom op één lijn met het Confucianisme en het Boeddhisme.

Een professor voor de Zendingwetenschap. Nadat de Universiteit van Halle een hoogleraar voor de Zendingwetenschap gekregen heeft, is ook te Berlijn een hoogleraar aangesteld om de Zendingwetenschap in haren vollen omvang te doceren.

De hoogleraar Julius Richter is daarvoor benoemd. Professor Richter heeft als wetenschappelijk man en als organisator op het gebied der uitwendige zending een grooten naam, zoowel in Duitschland als daar buiten.

afgevaardigden op te geven aan eerst-ondergeteekende vóór Dinsdag 19 Mei a.s.

Namens de roepende kerk van Zeist:

W. VERHOEF Na., praesid. (V.D.M.)

M. SCHONMAN, scriba.

Zeist, 24 April 1914.

Buitenland.

Frankrijk. Een triomf van het idealisme op het materialisme. Guichetarij in Parijs.

We schreven reeds een en andermaal over den ommekeer die in Frankrijk op het gebied van het denken plaats greep. Dat de wind uit een anderen hoek ging waaien, blijkt uit het feit, dat de wijzer Bourtroux tot lid der Académie Française gekozen werd. Hij werd in de plaats van generaal Langlois gekozen. Naar de gewoonte hield Bourtroux een lofrede op den overleden generaal, terwijl Bourget den lof verondigde van Bourtroux. De opname van Bourtroux in het getal der 40 onsterfelijkheid beteekeent een overwinning van het idealisme op het materialisme.

De bekende romanschrijver Bourget zeide onder meer: «Wij hebben ook onze Graal (smaragden vaas, waarvan de Christus zich zou bedienen hebben). Het heilige wat scheen in den tijd van een Rénan leeg geworden te zijn; wij leven van de rest van een ledig vat», kon Rénan zeggen. Maar het vat wordt weder gevuld. Een geslacht staat op, voor hetwelk de hemel weer met sterren bezaaid is, een geslacht dat gelooven wil, zonder met het weten op te houden, een geslacht dat vastberaden en welbewust de wijsgeerige en religieuze traditie van het oude Frankrijk weder opvat. Een geslacht dat tot Pascal teruggaat. Als men weet, dat ille Pascal een bestrijder der Jesuiten geweest is en dat hij in zijn *Pensées* toont een volgeling van Augustinus te zijn, dan heeft dit woord zeker betekenis.

Aan de andere zijde is het opmerkelijk, dat in Frankrijk het bijgeloof zich onder den invloed van het ongelooft krachtig heeft ontwikkeld. Viviani moge er op gestoet hebben, dat zijn geestverwanten de lichten des hemels hadden gedooft, het blijkt eene behoefte in den mensch te zijn om te gelooven aan bovennatuurlijke dingen, en als men dan de groote menigte heeft bewerkt om niet meer te gelooven in God den Vader den Almachtige Schepper van hemel en aarde, dan is het pad gebaad voor waarzeggers, guichelaars en diegenen die de dooden vragen; welke satanische geesten dan bij velen geloof vinden. Uit het nieuwe adresboek van Parijs blijkt, dat Frankrijks hoofdstad niet minder dan 34,007 Sonnambules, Clairvoyants, Occultisten, Magnétiseurs, Waarzeggers enz. van het mannelijk en van het vrouwelijk geslacht herbergt.

Dit getal is zeker nog te laag, want het omvat alleen hen die hun beroep van tooverij en waarzeggerij staken, terwijl er toch duizenden zijn die duivelakunstenaar als nevenberoep uitoefenen. Menige laker, kleermaakster, friseuse laat er zich op voorstaan, dat zij even goed met de geesten weet om te gaan als de waarzeggers die er een eigen satellijs op na houden. Al deze wondermannen en -vrouwen kunnen van hun zwarte kunst zeer ruim leven. Want zij laten zich goed betalen, en de menschen geven hun gaarne een flink honorarium. Van een waarzegster die in de voorname dameswereld van Parijs zeer gezien is, weet men dat zij jaarlijks niet minder dan 50,000 francs alleen voor reclame uitgeeft. Zoo berekent men, dat sommige occultistische kabinetten elken dag van 800 tot 1000 francs ontvangen. Dit in aanmerking genomen, kan men er zich niet over verwonderen, dat een ambtenaar der Parijsche politie, die naar deze dingen een speciaal onderzoek instelde, beweert, dat de sceptische Parijsenaar, die de Bastilles bestormt, koningen verdrijft of hun het hoofd afslaat, die noch aan God noch aan den duivel geloof, dagelijks voor ongeveer 200,000 francs uitgeeft aan astrologie, magnetische waarzeggerij, mededeelingen van afgestorvenen door middel van het zien van koffiedik of door het piketspel enz. Wanneer deze getallen juist zijn, dan verdienen zij die zien aan de «geheime beroepjes» wijden, alleen in Parijs 73 miljoen francs.

geluisterd. Daartoe droeg ook bij, dat de woorden van het gezongene duidelijk verstaanbaar waren, iets wat in Nederland helaas bij het zingen veelal ontbreekt. En een der knechts had zeker geen ongelijk toen hij zijn makker toelustende:

«Die man kon heusch wel voorzanger in onze kerk zijn».

«Jaz», was het antwoord, «hij lijkt tenminste al heel weinig op de vedelaars en dat slag van volkje dat hier komt. Ik zou zoo zeggen, die man doet het niet alleen om zijn brood, maar zijn hart is ook bij wat hij zingt».

De ander haalde de schouders op en zei: «Kan wel wezen. Maar ik zal intusschen zorgen, dat hij nu wat te eten krijgt. Hij mag nu wel eens even rusten».

Hij wenkte den zanger. Ook de anderen vonden dat men nu voor 't oogenblik genoeg gehoord had. Brood en hier werden den speelmann gebracht, en ieder ging weer aan zijn werk. Straks zou men gaarne nog iets hooren.

Een half uur later werd het teeken daartoe gegeven door het blazen op de fluit.

«Nu moet ge eens wat voor ons spelen», zei de gouvernante, die van het zingen van vrome liederen al spoedig genoeg had.

«Maar mijn lied is nog niet uit», zei de man.

«Goed, dan eerst een paar deuntjes op de fluit, en daarna hooren we u nog eens zingen», zei een uit het gezelschap.

Zoo gezegd, zoo gedaan. De speelmann die nuoe werd, zette zich neder en speelde ettelijke liedjes, vroolijke, maar ook ernstige. De kleine Louise luisterde opgetogen en had nog veel meer willen hooren. De tuinbaas echter liegpreet, dat het niet aanging zoo langen tijd het werk te laten rusten.

«En mijn lied dan?» vroeg de zanger.

«Een paar versjes kunt ge nog zingen, maar dan hebben we ook geen tijd meer».

De zanger deed wat van hem gevraagd was. Hij zong een enkele regels:

Hy wort gepijnt, gepraemt 1), genopen 2), Doch sonder sijne schult: Maer, hy en doet zijn mont niet open, Maer lijdt het met gedult.

Als 't lam dat sonder zich te weeren Ten slachbaan word gevoert, Of 't schaep dat stom voor die het scheeren Den mont niet eens en roert.

Hy wort genomen uit het trueren Van dit gericht end cracht 3), Wie al vertellen zijn lang dueren, End wonderlijk geslacht?

Hy was van 't leven afgehooven, So 't scheen tot in den grond: Maer deze plaeg end dit benouwen, Quam hem van mijns volcx sond'.

Hij wilde voortgaan, doch de tuinman wenkte, dat het genoeg was. Nu eindigde de zanger, met de opmerking, dat hij zoo graag het geheele lied zoo gezongen hebben.

Kom van avond nog maar eens hij mij terug», zei de tuinbaas. «Dan hooren wij het overige wel».

Dat werd afgesproken. De man ontving een gulden voor zijn spelen en zingen, en verliet het buitengoed met een dankbaar hart voor de goede ontvangst die hij had mogen genieten.

Louise moest natuurlijk den man uitgeleide doen tot aan het hek, al labbende over alles en allerlei.

«Komt ge nu spoedig weer terug», vroeg ze.

«Heel graag, maar ik mag niet zoo dikwijls komen».

«En waar gaat ge nu heen?»

«Dat weet ik nog niet. Ik zou zoo zeggen, waar men mij hebben wil. De Heere zorgt voor mij. Hij maakt dat er ook altijd menschen zijn, die mij iets laten verdienen».

«En speelt ge zoo het liele jaar door?»

«Neen, des winters is er niet spelen en zingen niet veel te verdienen. Dan moet ik leven van hetgeen ik des zomers kan overleggen».

«Dat vers dat u daar straks hebt gezongen, staat dat in den Bijbel», vroeg Louise eenklaaps, juist toen de man afscheid wou nemen».

«Ja zeker, jongevrouw», maar niet juist in derelide woorden. Het lijkt er echter heel veel op».